

Антикорупційний ландшафт

В Україні створені необхідні умови для протидії та припинення корупції. Однак про успіхи в цій сфері говорити ще зарано — темпи роботи антикорупційних органів поки що не відповідають інтересам держави та запитам суспільства

ОЛЕКСАНДР МИКИТЕНКО, ОЛЬГА ШАПОВАЛОВА

ОЛЕКСАНДР
МИКИТЕНКО,
адвокат,
партнер АО Benchers

ОЛЬГА
ШАПОВАЛОВА,
адвокат,
партнер АО Benchers

Боротьба з корупцією в Україні триває вже не одне десятиліття, але вона й досі не досягла такого рівня, щоб її можна було назвати успішною. На нашу думку, проблема криється у толерантності ставленні населення до цього явища, адже корупція в Україні має історичні витони. На жаль, під впливом традицій та соціального середовища в свідомості багатьох громадян сформувалось уявлення, що для пришвидшення розв'язання своїх проблем та досягнення позитивного результату необхідно матеріально зацікавити особу, від якої залежить прийняття того чи іншого рішення.

Проте створити успішну прогресивну державу в умовах розвитку корупції майже неможливо. Тому в Україні був забезпечений системний та комплексний підхід до вирішення цього питання. На сьогодні прийнято та зазнає постійного оновлення антикорупційне законодавство. Відповідальні завдання покладені на нові антикорупційні органи — Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС), робота яких має бути спрямована на очищення влади, попередження та припинення випадків топкорупції. Національне агентство з питань запобігання корупції контролює стан електронного декларування осіб, які потенційно можуть бути суб'єктами корупційних правопорушень, здійснює моніторинг способу їхнього життя. Отже, створено необхідні умови для протидії та припинення корупції.

Однак про успіхи у цій сфері поки що не йдеться. Було б несправедливо говорити про те, що НАБУ, САП та ВАКС сьогодні не виконують свої функції,

втім, скупі цифри статистики свідчать, що темпи їх роботи наразі не відповідають інтересам держави у сфері боротьби з корупцією. Відповідно до інфографіки на сайті НАБУ, в роботі цього органу перебуває 879 кримінальних проваджень, а обвинувальних вироків як підсумків ефективного досудового розслідування ухвалено судами у цих провадженнях усього 56, тобто в 15 разів менше. З одного боку, відносно невелика кількість обвинувальних вироків може бути пов'язана з тим, що справи про корупцію — це особлива категорія справ про так звану інтелектуальну злочинність. З іншого — інколи буває доволі проблематично встановити межі між кримінальними діями та господарськими правопорушеннями. І коли починається розслідування у таких справах, вони «буксують», оскільки дуже складно довести у сфері господарських правопорушень так званий кримінальний елемент.

Якою, на нашу думку, є «якісна» складова української корупції? Найчастіше вона представлена корупційними злочинами, які кваліфікуються за статтями 368, 369, 364, 191 Кримінального кодексу України. Їх розслідування, як правило, є надзвичайно складним. На це однозначно впливає публічність осіб, щодо яких здійснюються провадження, та значний суспільний резонанс таких справ. Нерідко виникає необхідність звернення під час розслідування до Інтерполу або компетентних органів інших держав за міжнародною правовою допомогою, що, безумовно, впливає на тривалість розслідування.

Дуже часто в таких провадженнях обвинувачення базується на доказах, отриманих з певним обмеженням прав

людини, зокрема на результатах негласних слідчих (розшукових) дій, що проводяться, як правило, з використанням спеціальних технічних засобів. Якщо ж обвинувачення побудоване виключно або переважно на доказах, отриманих завдяки таким засобам, або доказам, отриманих з використанням таємних агентів, у такому разі може бути неоправно порушене право наших клієнтів на справедливий судовий розгляд, а таємне збирання таких доказів може призвести до порушення ще однієї із засад кримінального провадження — забезпечення права на повагу до приватного життя. Саме тому в кримінальних провадженнях щодо корупції суттєво зростає роль захисників, які виступають своєрідними контролерами дотримання справедливого балансу між інтересами держави та приватної особи, захист якої вони здійснюють.

Ще однією особливістю доказування корупційних злочинів є, як правило, необхідність проведення великої кількості різноманітних експертиз — економічної, комп'ютерно-технічної, експертизи відео-, звукозапису та інших. Відповідно, адвокат повинен бути фахівцем не тільки у галузі юриспруденції, а й мати достатній рівень знань і у цих галузях.

Оскільки адвокатське об'єднання Benchers спеціалізується на кримінальних справах у сфері топкорупції, ми розуміємо, що обійти так звану політичну складову, якщо притягують до кримінальної відповідальності мера або міністра, майже неможливо. Це завжди — великий суспільний резонанс. І якщо особу викрили на злочині, державна зацікавлена руками своїх органів довести справу до логічного завершення. Водночас притягнення до відповідальності топчиновника не може здійснюватися з грубим порушенням або обмеженням його прав. Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України передбачає належну правову процедуру та містить процесуальні гарантії прав підозрюваних/обвинувачених, незалежно від того, яка особа, будь-то пересічний громадянин або високопосадовець, і за злочин якої тяжкості притягується до відповідальності. Тому першочергова мета наших адвокатів — добитися безумовного дотримання прав підзахисних під час розслідування і розгляду кримінальних проваджень та активно реагувати у разі їх порушення.

На сьогодні органом досудового розслідування — НАБУ — за допомогою слідчих суддів ВАКС практично не притягнення до кримінальної відповідальності колишніх топчиновників та

інших високопосадовців, які вже не живуть в Україні, а мають постійне місце проживання за кордоном, із застосуванням процедури спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження (*in absentia*). Особливістю цієї процедури є те, що вона здійснюється за відсутності обвинуваченого. На жаль, у чинному КПК України питання спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження залишаються найпроблемнішими та найслабкіше врегульованими з огляду на забезпечення захисту осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.

На наш погляд, найбільш недосконалим у цій процедурі є повідомлення особі про підозру, включно з врученням такого повідомлення. Найчастіше особа, щодо якої проводиться розслідування *in absentia*, не знає не тільки, в чому вона обвинувачується, а й узагалі про наявність щодо неї кримінального провадження. Цей факт є реальною загрозою забезпеченню принципу змагальності у кримінальному провадженні та, як наслідок, забезпеченню права на справедливий судовий розгляд у цілому. Саме тому наші адвокати, беручи участь у таких провадженнях, з метою ефективного захисту прав своїх клієнтів орієнтуються насамперед на загальні засади кримінального провадження та на практику Європейського суду з прав людини.

Щоб мінімізувати ризики притягнення до відповідальності за корупцію або правопорушення, пов'язані з корупцією, чиновникам треба добре розумітися на антикорупційному законодавстві, яке поки що залишається доволі складним для його сприйняття не лише пересічними громадянами, а й юристами. Враховуючи, що на сьогодні законодавство матеріально заохочує викривачів корупції, не можна виключати випадків, коли недобросовісним викривачем щодо чиновника може бути організована провокація злочину.

Щоб запобігти корупції, є певні постулати, які треба знати будь-якому чиновнику, зокрема такі: не виконувати послуги, які суперечать професійним обов'язкам, хто б про них не просив; працювати так, щоб виконану роботу можна було перевірити в будь-який момент; розділяти сфери інтересів на службову та приватну. Але якщо когось із чиновників неочікувано викликали до НАБУ, треба покладатися, у першу чергу, на якісну юридичну допомогу, яку завжди готові надати наші адвокати.